

Ahkâm Tefsirlerinde İstinbât Meselesi: Süyûtî'nin el-İklîl fî İstinbâti't-Tenzîl Adlı Tefsiri Örneği¹

Mehmet Nurullah AKTAŞ

Doç. Dr., Batman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü,
Tefsir Anabilim Dalı

Assoc. Dr., Batman University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Basic Islamic
Sciences, Department of Tafsir
Batman/Türkiye.

e-posta:m.nurullahaktas@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-0854-3942

DOI: 10.34085/buifd.1348238

Öz

Kur'ân-ı Kerîm'deki ahkâma dair mevzuları esas alan fikhî tefsir ekolü, tefsir tarihinin önemli yöneliş ve yöntemlerinden biridir. H. 150'de vefat eden Mukâtil b. Süleymân'ın tefsiri bu alanın ilk örneğini teşkil etmektedir. Sonraki dönemlerde müfessirler mensubu buldukları mezhebin usûl ve esaslarını dikkate alarak Ahkâmü'l-Kur'ân adı altında önemli eserler vermişlerdir. Hanefî mezhebinden Ebû Bekr el-Cessâs'ın (ö. 370/981) *Ahkâmü'l-Kur'ân*'ı, Şâfiî mezhebinden Kiyâ el-Herrâsî'nin (ö. 504/1110) *Ahkâmü'l-Kur'ân*'ı, Mâlikî mezhebinden Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'nin (ö. 543/1148) *Ahkâmü'l-Kur'ân*'ı bu alanda öne çıkan tefsirlerdendir. Bu konuda yazılan tefsirlerden biri de tefsir, hadis, fıkıh ve Arap dili ve edebiyatı gibi pek çok alanda eser veren Ebû'l-Fadl Celâlüddîn es-Süyûtî'nin (ö. 911/1505) *el-İklîl fî istinbâti't-tenzîl* adlı tefsiridir. Süyûtî'nin bu kitabı, ictihâd, istinbât ve Fıkhu'l-Kur'ân alanındaki çalışmalara kaynaklık eden bir tefsirdir. Makalenin amacı, *el-İklîl* tefsiri ekseninde Süyûtî'nin istinbâta bulunduğu meseleleri incelemektir. İlk olarak ahkâmü'l-Kur'ân'a dair bilgiler verildikten sonra istinbât kavramının lügavî ve istilâhî manası ele alınmış, sonra *el-İklîl* tefsirinin yazılış amacı, kaynakları ve ilgili eser üzerine yapılan çalışmalar incelenmiştir. *el-İklîl* adlı çalışmada sade ve akıcı bir dil kullanan Süyûtî, âyetlerin tamamını tefsir etmek yerine istinbâta konu olan âyet veya âyetin ilgili kısmını açıklamakla yetinmiştir. İmâm Süyûtî, Kur'ân'ı Kur'ân'la, Kur'ân'ı hadisle tefsir etmeyi öncelikli görmüş, âyetlerde geçen kelimelerin manalarını zikretmiştir. Süyûtî, bu eserinde diğer tefsirlerden farklı olarak sadece fikhî meseleleri istinbât etmekle iktifa etmemiş, âyetlerden usûl, kelâm, tasavvuf ve bilim gibi meseleleri de istinbât etme cihetine gitmiştir. Bu çalışmanın neticesinde ahkâm tefsirlerinde âyetlerden fikhî meseleleri çıkarma anlamında kullanılan istinbât kelimesinin *el-İklîl fî istinbâti't-tenzîl* tefsirinde anlam genişlemesine uğradığı görülmüştür.

Anahtar Kelime: Tefsir, Ahkâmü'l-Kur'ân, İstinbât Meselesi, Süyûtî, el-İklîl fî istinbâti't-tenzîl.

¹ Bu makale, 10-12 Haziran 2019 tarihleri arasında gerçekleşen İspec Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi'nde sunulan "Tefsirde İstinbât Metodu: Süyûtî ve "el-İklîl Fî İstinbâti't-Tenzîl" Adlı Tefsiri –Bakara Sûresi Örneği–" başlıklı tebliğ metninin bazı ilavelerle genişletilmiş hâlidir.

Issue of Istinbath in the Tafsir Roles (Tafsir al-Ahkam): Al-Suyuti and his Work Called as al-Iklil fi Istinbath al-Tanzil

Abstract

The school of fiqh tafsir, which is based on the issues related to the decrees in the Qur'an, is one of the important methods in the history of tafsir. Died in 150, Hijri, Mukâtil b. Suleiman has the first example of tafsir in this field. In the following periods, interpreters produced important works under the name of Ahkâm al-Qur'an, taking into account the principles and procedures of the sect they belonged to. Ahkam al-Qur'an of Abu Bakr al-Cassas (d. 370/981) from the Hanafi school, Ahkam al-Qur'an of Kıya al-Harrasi (d. 504/1110) from Shafii school, The Ahkam al-Qur'an of Abu Bakr Ibnu'l-Arabi (d. 543/1148) from the Maliki school are important commentaries written in this field. One of the tafsirs written on this subject is el-İklil fi istinbath al-tanzil written by Ebu'l-Fadl Jalal al-din al-Suyuti (d. 911/1505) who write works in many field such as tafsir, hadith, fiqh and Arabic language and literature. This book of Suyuti is a tafsir that is the source of studies in the field of ijihad, istinbat and Fiqhu'l-Qur'an. The aim of the article is to examine the issues that Suyuti istinbath in the axis of al-Iklil tafsir. First, after giving information about the Ahkam al-Qur'an, the lexical and grammatical meaning of the concept of istinbath is discussed, and then the purpose of writing the el-İklil tafsir, its sources and studies on the relevant work are examined. Suyuti, who used a simple and fluent language in his work called al-Iklil, contented himself with explaining the verse or the relevant part of the verse that is the subject of istinbath, instead of interpreting the entire verses. He prioritizes interpreting the Quran with the Quran and the Quran with hadith and also mentioned the meanings of the words in the verses. In this work, Suyuti, unlike other tafsir, did not confine himself to only fiqh issues, but also deduced issues such as usul, Islamic theology, sufism and science from the verses. As a result of this study, it has been seen that the word istinbath, which is used in the ahkam tafsirs to mean removing fiqh-related issues from the verses, has expanded in meaning in this tafsir.

Keywords: Tafsir, Ahkam al-Qur'an, Issue of Istinbath, al-Suyuti, al-Iklil fi istinbath al-tanzil.

Giriş

Şirk düşüncesinin yoğun yaşandığı uzun fetret dönemi sonrası nâzil olan Kur'ân-ı Kerîm, inanç, ibadet, ahlâk ve sosyal hayata dair muhtelif mevzuları ihtiva etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.) yirmi üç yıllık risâleti boyunca kendisine peyderpey nâzil olan Kur'ân-ı Kerîm'i hem tebliğ etmiş hem de muhataplarına beyan etmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) âhirete irtihalinden sonra sahabe, sair konularda olduğu gibi ahkâma dair âyetleri anlayabilmek için ilk olarak Kur'ân'a, akabinde sünnete, daha sonra da ictihâda ve küllî kaidelere başvurmuştur.² Böylece sahâbe; bilgi, görgü ve anlayışı ölçüsünde, baş gösteren sorunlara Kur'ân ve sünneti rehber edinerek çözüm yolu bulmaya çalışmıştır.³ İslam coğrafyasının genişlemesiyle birlikte Müslümanların karşılaştıkları soru ve sorunların artması ve önceki dönemlerde vuku bulan hadiselerle benzemeyen meselelerin ortaya çıkması, müfessirleri de teşriî deliller çerçevesinde istinbâta bulunmaya sevk etmiştir. Bu süreçte müfessirler, kimi meselelerde ittifak, kimi mevzularda da ihtilaf etmiş;⁴ böylece tefsir tarihinin önemli hareketlerinden biri ortaya çıkmıştır. Kur'ân'ın amelî boyutuna taalluk eden ve ondan bu

² Zehebî, Muhammed Huseyn, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn* (Kahire: Mektebetü'l-Vehbe, 1414/1993), 2/414; Bedri Aslan, *İslam Hukukunun Esnekliği* (Ankara: Fecr Yayınları, 2019), 216.

³ Ahmet Gül, "Sahabe Tefsirinde Fıkhî Yönelim", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10/23, (2019), 488.

⁴ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*, 2/415.

hususla ilgili hükümler çıkarmaya çalışan bu hareket, daha sonra fikhî tefsir ekolüne dönüşmüştür.⁵

Ahkâma dair âyetlerin sayısı konusunda muhtelif rakamlar (elli, seksen, yüz, iki yüz, üç yüz ve beş yüz gibi) ifade edilmişse de⁶ genellikle Mukâtil b. Süleyman'ın (ö. 150/767) ahkâma dair tefsirinin ismine de konu olan beş yüz rakamı öne çıkmıştır. Burada fikhî âyetleri ele alan müfessirlerin, sahip oldukları ilmî birikimin ve derinliğin yanında⁷ doğrudan ahkâmla ilgili âyetlerle dolaylı olarak hüküm içeren âyetlerin dikkate alınmasının, söz konusu sayısal farklılığı beraberinde getirdiğini ifade etmek mümkündür.⁸ Müfessir Süyûtî de bu farklılıkları hem *el-İtkân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*'da hem de *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*'de zikretmiştir.⁹

Ahkâm âyetlerinin sayısı ile ilgili farklı görüşler, fikhî tefsirin konusuna dair tartışmaları da beraberinde getirmiştir. “Kur'ân Tefsirinde İlk Tefsir Hareketi ve İlk Fikhî Tefsir” adlı eseri kaleme alan Mevlüt Güngör, fikhî tefsiri sadece ahkâm âyetleriyle sınırlandırmamak gerektiğini; fikhî tefsirin konusunun Kur'ân'ın fikhî yönünü teşkil ettiğini ifade etmiştir. Fikhî tefsir alanında çalışmalar yapan müfessirlerin, Kur'ân'ın bütününe incelemesi ve tamamından istifade etmesi gerektiğini ifade eden Güngör, müfessirlerin, kısaca veya mesel içerikli âyetlerden, hatta bir kelimenin veya bir harfin âyet içindeki kullanımından hareketle bir hükme varabileceğini savunmuştur.¹⁰ Kur'ân kıssalarından fikhî hükümleri istinbât etme gibi müstakil çalışmaların yapılmış olması,¹¹ Güngör'ün işaret ettiği hususların ilmi çalışmalara konu olduğunu göstermektedir.

Fikhî tefsir ekolünün ilk örneğini H. 150'de vefat eden Mukâtil b. Süleyman'ın *Tefsîrü'l-hamsi mi'e âye mine'l-Kur'ân* adlı tefsiri teşkil etmektedir. Sonraki dönemlerde müfessirler mensubu buldukları mezhebin usûlünü dikkate alarak Ahkâmü'l-Kur'ân adı altında önemli eserler vermişlerdir. Hanefîlerden Ebû Bekr el-Cassâs'ın (ö. 370/981) *Ahkâmü'l-Kur'ân*'ı, Şâfiîlerden Kiyâ el-Harrâsî'nin (ö. 504/1110) *Ahkâmü'l-Kur'ân*'ı, Mâlikîlerden Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'nin (ö. 543/1148) *Ahkâmü'l-Kur'ân*'ı bu alanda öne çıkan tefsirlerdendir.¹²

Modern dönemde de Sıddîk Hasan Han'ın (ö. 1889) *Neylü'l-merâm min tefsîri âyâtî'l-ahkâm*'ı, Muhammed b. Abdullah Draz'ın (ö. 1958) *Tefsîru âyâtî'l-ahkâm*'ı; Muhammed Alî Sayis'in (ö. 1976) *Tefsîru âyâtî'l-ahkâm*'ı, Mennâ Halil Kattân'ın (ö. 1999) *Tefsîru âyâtî'l-ahkâm*'ı ve

⁵ Mevlüt Güngör, *Kur'ân Tefsirinde İlk Tefsir Hareketi ve İlk Fikhî Tefsir* (İstanbul: Kur'ân Kitaplığı, 1996), 51.

⁶ Güngör, *Kur'ân Tefsirinde İlk Tefsir Hareketi ve İlk Fikhî Tefsir*, 18.

⁷ Güngör, *Kur'ân Tefsirinde İlk Tefsir Hareketi ve İlk Fikhî Tefsir*, 18.

⁸ Zehebî, II,4; Celal Kirca, *Kur'ân'a Yönelişler* (İstanbul: Marifet Yayınları, 2009), 71; Selim Türcan, Süleyman Gezer, “Fikhî Tefsir Geleneği”, *Tefsire Akademik Yaklaşımlar*, Ed: Mehmet Akif Koç, İsmail Albayrak (Ankara: Otto yayınları, 2013), 1/187.

⁹ Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *el-İtkân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrût: Dâr İbn Hazm, 1469/2008), 601-610; Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*, thk. Seyfuddîn Abdulkâdir el-Kâtib (Beyrût: Dâr el-Kütübî'l-İlmiyye, 1436/2015), 21-22.

¹⁰ Güngör, *Kur'ân Tefsirinde İlk Tefsir Hareketi ve İlk Fikhî Tefsir*, 16.

¹¹ Abdullah Acar, “Bir İctihat Kaynağı Olarak Kur'ân Kıssaları”, *İslam Hukuku Dergisi*, 9 (2007), 97-152.

¹² Bkz. Zeyneb Soyarslan, *Tahâvî* (ö. 321/933) ve *Cassâs* (ö. 371/981) örneğinde iki Hanefî Ahkâm Tefsirinin Mukayesesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Ankara: Yüksek Lisans Tezi, 2014); Abdulqudus Iqbal, *Kur'ân-ı Kerim'de Ukûbât Âyetleri (Cassâs-Herrâsî-İbnü'l-Arabî)*, Kayseri Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Kayseri: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019); Mustafa Hocaoğlu, *Ahkâm Tefsirlerinin Usûl Açısından Mukayesesi: Cassâs, Herrâsî ve İbn Arabî Örnekleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (İzmir: Basılmamış Doktora Tezi, 2010).

Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin (ö. 2021) *Ravâ'iu'l-beyân*'ı gibi eserleri örnek olarak zikretmek mümkündür.¹³ Türkiye'de de Muhammed Vehbi Konyalı'nın *Ahkâmü'l-Kur'ân*'ı, Celal Yıldırım'ın *Kur'ân Ahkâmı ve Mezhep İmamlarının Görüş Farkları*,¹⁴ Hamdi Döndüren tarafından yazılmış on ciltlik *Ahkâmü'l-Kur'ân –Kur'ân-ı Kerim ve Fikhî Tefsiri*¹⁵ ve Muhammed Zivingî'nin *Levâmi'u'r-Rahmân*'ı¹⁶ fikhî tefsir kategorisinde ele alınan tefsirlerdendir. İlk dönemlerden itibaren ahkâm tefsirine dair kaleme alınan eserleri inceleyen ve liste halinde sunan ilmî çalışmaların yapılması¹⁷ araştırmacılara önemli kolaylık sağlamakta ve fikhî tefsirin tarihi sürecini anlamalarına ve değerlendirmelerine yardımcı olmaktadır.

Tefsir tarihi boyunca kaleme alınan fikhî tefsir çalışmalarını dört kategoride değerlendirmek mümkündür:

- Fıkıh bablarına göre yazılmış tefsirler: Mukâtil b. Süleyman'ın, *Tefsîru'l-hamsi mie âye mine'l-Kur'ân*'ı, İmam Şâfiî'nin (ö. 204/819) *Ahkâmü'l-Kur'ân*'ı ve Tahâvî'nin (ö. 321/933) *Ahkâmü'l-Kur'ân*'ı bu yöntemle yazılmıştır.
- Mushaf sırasına göre yazıldığı halde sadece fikhî âyetleri esas alan tefsirler: Fikhî tefsirlerin büyük çoğunluğu bu şekilde yazılmışlardır. Cassâs'ın *Ahkâmü'l-Kur'ân*'ı gibi.
- Mushaf sırasına göre yazılan ve Kur'ân'ın tamamını tefsir eden fikhî tefsirler: Bunlar, Kur'ân'ın bütün âyetlerini genellikle ahkâm ekseninde tefsir ederler. Kurtubî'nin (ö. 671/1273) *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân* adlı tefsiri bunun en güzel ve kapsamlı örneğini teşkil etmektedir.
- Mushaf sırasına göre yazılan ve fikhî konuların yanı sıra usûl, kelâm ve tasavvuf gibi pek çok mevzuyu da âyetlerden istinbât eden tefsirler: Makalemizin konusunu teşkil eden Süyûtî'nin *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl* adlı tefsirini bu kategoride ele almak mümkündür.

1. el-İklîl fi İstinbâti't-Tenzîl Tefsirine Genel Bakış

et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn'un müellifi Muhammed Hüseyin ez-Zehebî'ye (ö. 1977) göre *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl* tefsirini kaleme alan İmâm Süyûtî, Hadis, Hadis Usûlü ve Nahiv gibi pek çok alanda meşhur olduğu gibi âyetlerden istinbâta bulunma konusunda da yaşadığı dönemin önde gelen âlimlerinden biridir.¹⁸ Tam adı Ebü'l-Fadl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed olan Süyûtî, *el-İklîl* tefsirinin yanı sıra *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, *Mu'tereku'l-akrân fi i'câzil-Kur'ân* ve *ed-Dürrü'l-mensûr* gibi tefsir ve Kur'ân İlimlerine dair önemli eserler de kaleme almıştır.

Bu makalede Seyfuddîn Abdulkâdir el-Kâtib tarafından tahkiki yapılan ve 1436/2015 yılında Dâr el-Kütübî'l-İlmiyye tarafından Beyrut'ta basılan dördüncü baskısı esas alınmıştır.

¹³ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*, 2/3; Süyûtî, *el-İtkân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, 608; Necmettin Çalışkan, *Kur'ân'ın İki Fikhî Okunuşu: Tahâvî'nin Ahkâmü'l-Kur'ân ve Şerhu Meâni'l-Âsâr'ı Karşılaştırmalı Örneği* (Ankara: Araştırma Yayınları 2018), 65.

¹⁴ Kırcı, *Kur'ân'a Yaklaşımlar*, 83.

¹⁵ Muhammet Kurtuluş, *Ahkâm Ayeti Kavramsallaştırması ve Ahkâmü'l-Kur'ân Literatürünün Fikhî Değeri*, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Bursa: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), 63-100.

¹⁶ Mehmet Nurullah Aktaş, *Molla Muhammed Zivingî ve Tefsirciliği* (Ankara: Kitabe Yayınları, 2021), 59-61.

¹⁷ Güngör, *Kur'ân Tefsirinde İlk Tefsir Hareketi ve İlk Fikhî Tefsir*, 122-146.

¹⁸ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, 1/243.

Muhakkik el-Kâtib'in 1981 yılında kaleme aldığı mukaddime ile başlayan tefsir, 311 sayfadan oluşmaktadır.

1.1. Tefsirin İsmi ve İstinbât Kelimesi

İstinbât kelimesi, Süyûtî'nin kaleme aldığı *el-İklîl fî istinbâti't-tenzîl* tefsirinin isminde geçmektedir. Süyûtî, tefsirinin mukaddimesinde bu tefsirine *el-İklîl fî istinbâti't-tenzîl* (الإكليل في استنباط التنزيل) ismini verdiğini beyan etmiştir.¹⁹ *el-İklîl* tefsirinin genel niteliklerine geçmeden önce tefsirin isminde geçen "istinbât" kelimesinin lügavî ve istilahî manasını ele almak istiyoruz.

Ferâhîdî'ye (ö. 175/791) göre "nbt", kazılan kuyunun dibinden çıkarılan su; "istinbât" ise çıkartmaya çalışmak demektir. "Fakîh, istinbâta bulunmaya çalıştı (استنبت الفقيه)" ifadesini ise, içtihat ve kavrama yoluyla kapalı ve gizli (bâtın) fikhî meseleleri ortaya çıkarmaya ve tespit etmeye çalışma şeklinde açıklamıştır.²⁰

Seyyid Şerîf el-Cürçânî (ö. 816/1413) *et-Ta'rifât* adlı eserinde "istinbât" kelimesinin lügavî manasını "suyu kaynağından elde etmeye/ çıkarmaya çalışmak" şeklinde verirken istilâhî manasını ise "zihinsel bir çaba ve güçlü bir meleke neticesinde naslardan manalar çıkarmaya çalışmak" şeklinde açıklamıştır.²¹ Kur'ân ilimleri ile ilgili çalışma yapan âlimler de istinbât kelimesi ile icthad, re'y ve akıl kelimelerinin aynı manaya geldiğini ifade etmişlerdir.²²

İmâm Süyûtî, "istinbât" kelimesinin tanımını söz konusu tefsirinde doğrudan yapmasa da bu tefsirinin istinbât edilebilecek fikhî, usûlî ve itikadî meseleleri ihata eden bir yapıda olduğunu ifade etmiştir.²³ Ayrıca istinbât kelimesinin fiil kalıbının (يَسْتَنْبِطُ /yestenbitu) geçtiği âyeti tefsir ederken bu âyetin, istinbât ve icthâda kaynaklık eden en önemli delil olduğunu belirtmiştir.²⁴ Söz konusu kelime, âyette şöyle geçmektedir: وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ *Onlara güven veya korkuya dair bir haber gelince hemen onu yayarlar; halbuki onu, Resûl'e veya aralarında yetki sahibi kimselere götürselerdi, onların arasından işin içyüzünü anlayanlar, onun ne olduğunu bilirlerdi.*"²⁵

Süyûtî'nin, fikhî bir kavram olarak tanımlanan istinbât kelimesini kullandığı, fakat bu manayla iktifa etmediği, diğer meseleleri kuşatacak şekilde kapsamını geniş tuttuğu anlaşılmıştır.

1.2. Tefsirin Yazılış Amacı ve Kapsamı

Süyûtî, *el-İklîl* tefsirini yazma gerekçesini zikrederken Cassâs ve Kiyâ el-Herrâsî gibi pek çok müfessirin Kur'ân ahkâmı ile ilgili faydalı ve verimli eserler kaleme aldıklarını, lâkin bunların hacimli ve detaylı bilgileri, ihtilaf edilen mevzuları ve bunlara dair delilleri içerdiklerini ifade etmiştir. Yaptığı bu değerlendirmelerden sonra *el-İklîl*'i kaleme alırken

¹⁹ Süyûtî, *el-İklîl fî istinbâti't-tenzîl*, 20.

²⁰ Ferâhîdî, Ebû Abdîrrahman el-Halîl b. Ahmed, "Nbt", *Kitâbü'l-ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî-İbrâhîm es-Sâmîrî (b.y.: Dâr ve Meketebü Hilâl, ts.), 7/439.

²¹ Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürçânî, *et-Ta'rifât* (Beyrût: Dâr es-Surûr, trs), 10.

²² Mûsâ b. Süleyman et-Tayyâr, *Tefsîr Usûlü* (İstanbul: Karınca&Polen Yayınları 2015), 73.

²³ Süyûtî, *el-İtkân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, 608.

²⁴ Süyûtî, *el-İklîl fî istinbâti't-tenzîl*, 95.

²⁵ en-Nisâ 4/83.

mevzuları kısa ve öz bir şekilde ele alan bir eser yazmaya karar verdiğini, çıkarılabilecek bütün fikhî, usûlî ve itikadî meseleleri zikrettiğini, kitabının hacim olarak küçük olmasının okuyucuyu yanıltmaması gerektiğini, kalb-i selîm ile bu çalışmayı inceleyen bu eserin baştan sona ilmî boyutunu kabul edeceğini açıkça zikretmiştir.²⁶

İmâm Süyûtî'nin *el-İklîl* adlı tefsiri incelendiğinde beş sûrenin tefsirinin hiç yapılmadığı; bu sûrelerin âyetlerinin tefsiri yerine lügat, sebep-i nüzûl veya sûrenin geneli ile ilgili giriş mahiyetinde değerlendirilebilecek bilgilerle iktifa edildiği görülmektedir. Meselâ Süyûtî, bu tefsirinde Kadr, Hümeze, Nasr, İhlas ve Nâs sûrelerindeki âyetleri birebir tefsir etmek yerine genel değerlendirme yapmakla veya belli kelimelerin lügat manasını vermekle yetinmiştir.²⁷ Buna göre yaptığımız inceleme neticesinde Süyûtî'nin, Kur'ân âyetlerinin yaklaşık beşte birini istinbâta mahal olabilecek âyetler olarak değerlendirdiğini ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla Süyûtî'nin, *el-İklîl* adlı tefsirinin istinbât edilebilecek bütün fikhî, usûlî ve itikadî meseleleri ihata eden bir yapıda olduğunu ifade etmiş olması,²⁸ söz konusu tefsirin Kur'ân'ın bütün âyetlerini tefsir ettiği anlamına gelmez. Kitabın hacminden de anlaşılacağı üzere müellifin, âyetlerin tümünü tefsir etmediği görülmüştür. Meselâ Bakara Sûresi'nde yer alan 286 âyetten 120 âyetin tefsiri yapılırken 166 âyetin tefsiri yapılmamıştır. Benzer şekilde 200 âyetten oluşan Âl-i İmrân Sûresi'den 59 âyetin tefsiri yapılmış, 141 âyetin tefsirine yer verilmemiştir.

Kur'ân'dan hüküm istinbât etmeyi, Kur'ân ilimlerinden biri olarak değerlendiren Süyûtî, *el-İtkân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân* adlı önemli eserinde "el-'Ulûmu'l-Müstenbata mine'l-Kur'ân" başlığı altında bu mevzuyu yaklaşık on sayfada detaylı bir şekilde ele almış ve bu meselede *el-İklîl fî istinbâti't-tenzîl* adıyla bir tefsir kaleme aldığını belirtmiştir.²⁹ Süyûtî'nin, *el-İklîl* adında bir tefsir yazdığını burada açıklaması, bu tefsirin *el-İtkân*'dan önce yazıldığını ve ona kaynaklık ettiğini ifade etmek mümkündür. *el-İtkân*'da yer alan bu bölümün neredeyse tamamının *el-İklîl*'in mukaddimesinde yer alması bu değerlendirmemizi desteklemektedir. Benzer şekilde Süyûtî, *Mu'tereku'l-Akrân* adlı eserinde de Kur'ân'ın i'câz vecihlerini zikrederken "Kendisinden istinbât edilen ilimler yönünden Kur'ân'ın i'câzı" başlığına yer vermiştir. Buradaki bilgilerin de *el-İklîl*'in mukaddimesinden alındığı anlaşılmaktadır.³⁰ Dolayısıyla *el-İklîl* adlı tefsirin, Süyûtî'nin diğer eserlerine kaynaklık ettiğini ifade etmek mümkündür.

1.3. el-İklîl Tefsirinde Takip Edilen Yöntem

Süyûtî, tefsirinde Kur'ân'ı Kur'ân'la tefsir etme yöntemi, Kur'ân'ı hadisle tefsir etme yöntemi ve âyetlerde geçen kelimeleri izah etme gibi farklı yöntemlere başvurmuştur. Bu yöntemlerden üç tanesi ele alınacaktır:

Kur'ân'ı Kur'ân'la tefsir etme yöntemi: Süyûtî, *el-İklîl* adlı eserinde Kur'ân'ı Kur'ân'la tefsir etme yöntemine başvurmuştur. Meselâ "*Musa, kavmine: Allah bir sığır kesmenizi emrediyor, demişti*"³¹ âyetini tefsir ederken buradaki emrin umum mana ifade etmediğini belirtmiş, bu

²⁶ Süyûtî, *el-İklîl fî istinbâti't-tenzîl*, 20.

²⁷ Süyûtî, *el-İklîl fî istinbâti't-tenzîl*, 295, 298, 301, 302-303.

²⁸ Süyûtî, *el-İtkân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, 608.

²⁹ Süyûtî, *el-İtkân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, 601-610.

³⁰ Naim Döner, "Mu'tereku'l-Akrân" Adlı Eseri Bağlamında Süyûtî'nin Kur'ân İ'câzı Anlayışı" *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2015), 126.

³¹ el-Bakara 2/67.

hükmü temellendirirken de Hz. Musa'nın (a.s.) bu emre muhatap olmadığını açıklayarak kendi görüşünü aynı kıssadaki "Bunun üzerine (onu bulup) kestiler, ama az kalsın kesmeyeceklerdi."³² âyetiyle delillendirmiştir.³³ Benzer şekilde Bakara Sûresi'nin 185. âyetinde yer alan "İçinde Kur'an'ın indiği Ramazan ayı" ifadesini tefsir ederken Kadir Sûresi'nin başında yer alan "Biz onu (Kur'an'ı) Kadir gecesinde indirdik." âyetiyle ilişkilendirmiş; Kadir gecesinin Şaban ayının yarısına tekabül ettiği şeklindeki görüşü ileri sürenlerin hilafına sadece Ramazan ayında bulunan bir gece olduğunu ifade etmiştir.³⁴

Tefsir usulü kaynaklarında makbul olan tefsir yöntemi, Kur'an'ı Kur'an'la tefsir etme yöntemidir. Yukarıdaki bilgilerden de anlaşıldığı üzere İmâm Süyûtî'nin bu yöntemi tefsirinde uyguladığı anlaşılmıştır.

Kur'an'ı hadisle tefsir etme yöntemi: Süyûtî, *el-İklîl* adlı tefsirinde âyetleri tefsir ederken hadisleri zikretmiş, gerektiğinde ilgili rivâyetin farklı tariklerine de yer vermiştir. Sened açısından söz konusu hadisin merfu olup olmadığını açıklamış,³⁵ sıhhat derecesini de beyan etmiştir.³⁶

Süyûtî, "Peygamber size ne vermişse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının."³⁷ âyetini tefsir ederken bunun sünnetin kaynağına delil teşkil ettiğini açıklamıştır.³⁸ Süyûtî, "Yer başka bir yer haline getirildiği gün"³⁹ âyetini tefsir ederken Müslim'in Hz. Aişe'den rivâyet ettiği bir hadisi zikretmiştir. Söz konusu rivâyette Hz. Aişe, Hz. Peygamber'e "O gün insanlar nerede bulunacak?" şeklinde soru sormuş Hz. Peygamber de bu soruya "sırat köprüsü üzerinde (bulunacak)" şeklinde cevap vermiştir.⁴⁰

Âyetlerde geçen kelimeleri izah etme yöntemi: Süyûtî, *el-İklîl* tefsirinde âyetleri tefsir ederken ilgili kelimelerin lügavî veya istilâhî manalarına yer vermiştir. Meselâ Enfâl Sûresi'nin 35. âyetini tefsir ederken İbn Abbâs'tan (ö. 68/687) gelen bir rivâyeti esas alarak âyette geçen "mukâ' (مُكَا)" ve "tasdiye (تَصْدِيَةٌ)" kelimelerine İbn Abbâs, İkrime (ö. 105/723) ve Sa'îd b. Cübeyr'den (ö. 94/713) nakledilen rivâyetler çerçevesinde mana verdikten sonra bu âyetten çeşitli hükümler istinbât etmiştir.⁴¹

Süyûtî, lügavî manayı verdiği gibi âyetlerde geçen kavramları da izah etmeye çalışmıştır. Meselâ Bakara 238. âyette geçen "salâtü'l-vustâ" terkinini açıklarken bu ifadedeki kastedilen mananın sabah, öğle, ikindi, akşam, yatsı, cuma, vitir, duhâ, ramazan (fıtır) bayramı, kurban bayramı, gece, cemaat ve korku namazları olduğunu ifade etmiş akabinde bunların her birinin birer görüş olduğunu zikretmiştir.⁴² Malum olduğu üzere ilgili âyette geçen "Salâtü'l-vustâ" ifadesi, "salât" ile "vustâ" kelimelerinden oluşur. Arap dilinde "dua" manasına gelen

³² el-Bakara 2/71.

³³ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*, 29.

³⁴ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*, 40.

³⁵ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*, 251-252.

³⁶ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*, 269.

³⁷ el-Haşr 59/7.

³⁸ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*, 259.

³⁹ İbrahim 14/48.

⁴⁰ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*, 159.

⁴¹ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*, 135.

⁴² Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*, 59.

“salât”, Kur’ân’da terim olarak “namaz”; “vustâ” ise “orta ve en hayırlı” manasına gelir.⁴³ Tefsir kaynakları bu kavramı gelen rivayetler çerçevesinde açıklamaya çalışmış;⁴⁴ Kurtubî de bu konuda on adet farklı görüş olduğunu belirterek bunları delilleri ile birlikte açıklamıştır.⁴⁵ İmâm Süyûtî de tefsirinde bu yönetime başvurarak âyetlerde geçen kelimelerin hem lügavî hem de istilahî manalarına yer vermiştir.

Kısaca ifade etmek gerekirse, farklı alanlarda önemli eserler veren Süyûtî’nin daha önceki dönemlerde ahkâmü’l-Kur’ân’a dair yazılan eserleri dikkate aldığı; yeni bir bakış açısıyla, sade ve anlaşılır bir dille *el-İklîl fi istinbâti’t-tenzîl* adlı tefsirini kaleme aldığı ve fikhî meseleler başta olmak üzere pek çok meseleyi istinbât ettiği anlaşılmıştır.

1.4. el-İklîl’in Tefsirin kaynakları

Tefsirin kaynaklarına gelince Süyûtî, *el-İklîl* adlı tefsirinde istinbâta bulunurken âlimlerin farklı görüşlerine yer vermiş, hangi görüşün hangi âlime ait olduğunu genellikle ismen zikretmiştir. Meselâ Cessâs, Kiyâ el-Herrâsî, Kirmânî (543/1149), İbn Feres el-Gırnâtî (597/1199), Nevevî (676/12779) ve et-Tîbî (743/1343) gibi âlimlerden isim vererek alıntı yapmıştır. Lakin ağırlıklı olarak bu âlimlerden Şafiîlerden Kiyâ el-Herrâsî, Hanefîlerden Cessâs ve Mâlikîlerden İbn Feres’in isimleri öne çıkmaktadır. Ayrıca istinbât ettiği hükmün rivâyete dayalı olması durumunda Süyûtî’nin genellikle İbn Ebî Hâtim’in (ö. 327/938) naklettiği rivâyetleri zikrettiği görülmüştür.⁴⁶

Süyûtî, bir kısım âyetin tefsirinde doğrudan isim vermek yerine belli kalıplar kullanarak istinbâta bulunmuştur. Meselâ “استدل به / üstüdille bih”, “يُستدَلُّ به / yüstedellu bih” ve “قال قوم / kâle kavmun⁴⁷” gibi ifadelerle söz konusu bilginin kaynağını isim vermeksizin zikretmiş;⁴⁸ bazen de “وأنا أستدل به / ve ene estedillü bih” gibi ifadelerle kendi görüşünü aktarmıştır.⁴⁹

Süyûtî’nin *إن الآية وعندى ابن الفرس* / kâle İbn Feres ve *indî inne’l-âyete*” gibi ifadelerle ismini zikrettiği âlimin görüşüne katıldığını da açıkça ifade etmiştir.⁵⁰ “قال بعض أصحابنا” / kâle ba’du ashâbinâ⁵¹ şeklinde ara sıra kullandığı ifadesi ile de mensubu bulunduğu Şafiî mezhebi âlimlerini kastettiğini ifade etmek mümkündür.

1.5. el-İklîl Tefsiri Üzerine Yapılan Çalışmalar

Yaptığımız araştırmada *el-İklîl* tefsiri üzerine birçok akademik çalışmanın yapıldığı anlaşılmaktadır. Bunlardan biri, Âmir b. Ali el-Arabî tarafından hazırlanan (Cidde, 2002) doktora çalışmasıdır.⁵² Mekke Ümmü’l-Kurâ Üniversitesi’nde Tefsir ve ‘Ulûmu’l-Kur’ân

⁴³ Mehmet Halil Çiçek, *Kavram Atlası Tefsir I*, Ed. Bülent Akot (Ankara: Gazi Kitapevi, 2020), 202.

⁴⁴ Muhsin Demirci, *Kur’ân Tefsirinde Farklı Yorumlar* (İstanbul: İFAV Yayınları 2017), 1/ 165-167.

⁴⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân* (Beyrût: Müessetü’r-Risâle, 1427/2006), 4/175-181.

⁴⁶ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’t-tenzîl*, 95, 115, 127, 190, 246.

⁴⁷ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’t-tenzîl*, 257.

⁴⁸ Meselâ bkz. Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’t-tenzîl*, 35, 39, 40, 85, 102, 184.

⁴⁹ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’t-tenzîl*, 184.

⁵⁰ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’t-tenzîl*, 54.

⁵¹ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’t-tenzîl*, 159.

⁵² Mehmet Sait Mertoğlu, “Süyûtî” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/199.

alanında yüksek lisans seviyesinde *Menhecu'l-İmâm es-Süyûtî fi'l-istinbât min hilâli kitâbih: el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl* adlı çalışma Riyâd b. Muhammed el-Ġâmidî tarafından 2013 yılında hazırlanmıştır.⁵³ Ulaşabildiğimiz kadarıyla Türkiye'de bu konuda "İmam Süyûtî'nin *el- İklîl fi İstinbâti't-Tenzîl* Eserinin Ahkâmü'l Kur'ân Açısından Değerlendirilmesi" adlı yüksek lisans tezi⁵⁴ hazırlanmış ve "Süyûtî'nin Kur'ân Kıssalarına Yaklaşımı ve Kıssalardan Hüküm İstinbâtı (el-İklîl Fî İstinbâti't-Tenzîl Örneği)" adlı makale⁵⁵ yayımlanmıştır.

Eserin tahkikini yapan el-Kâtib, esere yazdığı mukaddimede Süyûtî'nin çalışmalarındaki "tekrar" sorununa dikkat çekmekte ve *el-İklîl* adlı eserde yer alan istinbâtların büyük bir çoğunluğunun Süyûtî'nin diğer eserlerinde tekrar edildiğini ileri sürmüştür. el-Kâtib, bu iddiasını Süyûtî'nin *ed-Dürrü'l-Mensûr*, *Lübâbu'n-Nukûl* ve *Celâleyn* adlı eserlerini ismen vererek temellendirmeye çalışmıştır.⁵⁶ Genel hatlarıyla yaptığımız karşılaştırmada *el-İklîl* adlı eserde yer alan bilgilerin büyük bir çoğunluğunun Süyûtî'nin diğer eserlerinde yer aldığı şeklindeki iddianın yersiz olduğu kanaatindeyiz. Meselâ iki yüz altı âyetten oluşan A'râf sûresini esas alarak Süyûtî'nin eserlerini karşılaştırdığımızda bu sûrenin *Lübâbu'n-nukûl*'da yaklaşık bir buçuk sayfada sadece dört âyetle ilgili rivâyetlerin zikredildiği,⁵⁷ *ed-Dürrü'l-mensûr*'da dört yüz yirmi sayfada ele alındığı,⁵⁸ *el-İklîl*'de ise yaklaşık sekiz sayfada otuz sekiz âyet ile ilgili istinbâta bulunulduğu⁵⁹ anlaşılmaktadır. A'râf Sûresi örneğinde yaptığımız bu değerlendirme ile metodları farklı olan bu üç çalışmanın hem kemiyet hem de keyfiyet açısından farklı çalışmalar olduğu ve iddia edildiği üzere söz konusu çalışmaların birbirinin tekrarı olmadığı görülmektedir.

Hazırlanan bir yüksek lisans tezinde, "*İklîl*'in bütün istinbâtları Süyûtî'nin başka eserlerinde de mevcuttur. Süyûtî, *el-İklîl*'de, *ed-Dürrü'l-mensûr*, *Lübâbu'n-nukûl* ve *Tefsîru'l-celâleyn* adlı eserlerindeki istinbâtları tekrarladığını söylemiştir." ifadesine yer verilmiştir.⁶⁰ Tezin yazarı, bizzat Süyûtî'nin bunu ifade ettiğini belirtilmişse de söz konusu değerlendirmenin, Süyûtî'ye ait değil *el-İklîl*'in tahkikini yapan el-Kâtib'e ait olduğu açıktır. Zira mevzu bahis değerlendirme, kitabın başında yer alan ve el-Kâtib tarafından kaleme alınan "Muhakaddimetü't-tahkîk" başlığı altında zikredilmiştir.⁶¹

el-İklîl tefsirine dair genel bilgileri zikrettikten sonra mevzu bahis tefsirde âyetlerden istinbât edilen meseleleri ele almaya çalışılacaktır. Bu meseleler dikkate alındığında İmâm Süyûtî'nin, bu tefsirde sadece fikhî meseleleri istinbât etmekle yetinmediği usûlî, kelâmî, tasavvufî ve bilimsel meseleleri de istinbât ettiği anlaşılabacaktır.

2. el-İklîl Tefsirinde İstinbât Edilen Meseleler

⁵³ <http://libback.uqu.edu.sa/hipres/ABSA/absa15707.pdf> (Erişim Tarihi: 14.06.2019).

⁵⁴ Şeyma Çayırpınar, *İmam Süyûtî'nin el- İklîl Fî İstinbâti't-Tenzîl Eserinin Ahkâmü'l Kur'ân Açısından Değerlendirilmesi*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Ankara: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019).

⁵⁵ Ahmet Yelatan, "Süyûtî'nin Kur'ân Kıssalarına Yaklaşımı ve Kıssalardan Hüküm İstinbâtı (el-İklîl Fî İstinbâti't-Tenzîl Örneği)", *Turkish Academic Research Review*, 7 (3, 2022), 827-846.

⁵⁶ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*, 8.

⁵⁷ Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân, *Lübâbu'n-Nukûl* (Beyrût: Müessesetü'l-kütübî's-sekâfiyye, 1422/2002), 1/119-120.

⁵⁸ Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, thk: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî (Kâhire: Müessesetü'l-kütübî's-sekâfiyye, 1424/2003), 6/310-731.

⁵⁹ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*, 126-133.

⁶⁰ Çayırpınar, *İmam Süyûtî'nin el- İklîl Fî İstinbâti't-Tenzîl Eserinin Ahkâmü'l Kur'ân Açısından Değerlendirilmesi*, 43.

⁶¹ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*, 8.

Süyûtî, *el-İklîl* adlı tefsirinde tefsirini yaptığı âyetler ışığında birçok meseleyi istinbât etmiştir. Süyûtî'nin istinbât ettiği bu meseleleri fikhî meseleler, usûl ile ilgili meseleler, kelâm ile ilgili meseleler, tasavvuf ile ilgili meseleler ve bilimsel meseleler başlıkları altında incelemek mümkündür.

2.1. Fikhî Meseleler

Kaleme aldığı tefsirin istinbât eksenli bir tefsir olduğunu belirten Süyûtî,⁶² ilgili âyetlerden istinbâta bulunurken doğal olarak fikhî meselelere ağırlık vermiştir. Meselâ *yemin* ve *ilâ* mevzularının geçtiği Bakara 225-226. âyetlerde ilk olarak sahâbenin konu ile ilgili açıklamalarına yer verilmiş ardından farklı mezheplere mensup birçok âlimin görüşü⁶³ detaylı bir şekilde aktarılmıştır.

Müfessir Süyûtî, “*Kur’ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin.*”⁶⁴ âyetini tefsir ederken bu konuda vârid olan rivâyetleri zikrettikten sonra⁶⁵ cemaatle namaz kılan me’mûmun Fâtiha Sûresi’ni okuyup okumayacağına dair mezheplerin tartışmalarına yer vermiştir.⁶⁶

Benzer şekilde “*Haccı ve umreyi Allah için tam yapın.*” (وَأْتِمُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ) âyetindeki⁶⁷ *etimmu* fiilinden vücûb manasını tercih etmiş bu tercih neticesinde umrenin de vacip olduğu hükmünü istinbât etmiştir.⁶⁸

Süyûtî, Bakara 282. âyette gelen “*rıza göstereceğiniz şahitlerden*” ifadesinden şahit olacak kişinin Müslüman olması ve durumunun meçhul olmaması hususunun anlaşıldığını belirtmiş; gerekli değerlendirmenin, hâkimlerin ichtihadına havale edildiğini ifade etmiştir.⁶⁹ Benzer şekilde Bakara 221. âyette geçen “*velev a’cebeküm / beğenseniz bile*” ifadesinden hareketle evlilikte dindar olma vasfının şeref, cemâl ve maldan daha muteber olduğuna dair hükmü istinbât etmiştir.⁷⁰

İmam Süyûtî, âyetleri tefsir ederken hangi meselenin istinbât etmeye uygun olduğunu belirttiği gibi bazı âyetlerin kapsamının belli bir konuya değil hükümlerin çoğuna şamil olduğunu da açıklamıştır. Meselâ Nahl Sûresi’nin “*Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.*”⁷¹ âyetini tefsir ederken bu âyetin, hükümlerin çoğuna şâmil olduğunu; emir ve nehiy içeren bütün şeri hükümleri kapsadığını belirtmiştir. Akabinde bu açıklamayı desteklemek üzere İbn Mes’ûd’dan gelen bir rivâyeti de senediyle birlikte kaydetmiştir.⁷²

⁶² Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’t-tenzîl*, 27-29.

⁶³ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’t-tenzîl*, 53-54.

⁶⁴ el-A’râf 7/204.

⁶⁵ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’t-tenzîl*, 132-133.

⁶⁶ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’t-tenzîl*, 133.

⁶⁷ el-Bakara 2/196.

⁶⁸ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’t-tenzîl*, 44.

⁶⁹ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’t-tenzîl*, 65.

⁷⁰ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’t-tenzîl*, 51.

⁷¹ en-Nahl 16/90.

⁷² Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’t-tenzîl*, 164.

Nahl Sûresi'nin 43. âyetindeki "Eğer bilmiyorsanız, bilenlere sorun." cümlesinin tefsirinde âyetin, fûrû ile ilgili meselelerde halkın taklidinin cevazına delil teşkil ettiğini ifade etmiştir.⁷³

Süyûtî'nin, doğrudan ahkâm ile ilgili meseleleri içermeyen Kur'ân kıssalarından da çeşitli hükümler istinbât ettiği görülmektedir. Meselâ, Bakara kıssasının ele alındığı "Musa, kavmine: Allah bir sığır kesmenizi emrediyor, demişti de: Bizimle alay mı ediyorsun? demişlerdi. O da: Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım, demişti." (Bakara 2/67) âyetinden dokuz hüküm istinbât etmiştir.⁷⁴ Benzer şekilde Yüce Allah'ın insanı halife olarak yarattığı ve meleklerle olan diyalogun ele alındığı "Hatırla ki Rabbin meleklere: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi. Onlar: Bizler hamdinle seni tesbih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökcek birini mi yaratacaksın? dediler. Allah da onlara: Sizin bilemeyeceğinizi herhalde ben bilirim, dedi."⁷⁵ âyetinden de istişarenin ehemmiyetine dair hükümler istinbât etmiştir.⁷⁶

Buna göre fikhî meseleleri istinbât eden Süyûtî'nin sahabenin, farklı mezheplerin ve müfessirlerin görüşüne başvurduğu; Kur'ân kıssaları ile diyaloglarından da fikhî meseleleri istinbât ettiği anlaşılmıştır.

2.2. Usûl ile İlgili Meseleler

Süyûtî, âyetleri tefsir ederken usûl ile ilgili meselelere yer vermiştir. Fûrû ile ilgili kaidelerin çoğunun "Allah sizin için kolaylık diler zorluk dilemez."⁷⁷ âyetine dayandığını ifade eden Süyûtî, fikhın beş temel esasından birinin bu ilke olduğunu vurgulamış ve bu âyetin mezhep ve görüşlerin teâruzu hâlinde hangisi ile amel edileceğine dair mihenk taşı mesabesinde olduğunu eklemiştir.⁷⁸ Kıyasın şer'î delil oluşunu, Haşr Sûresi'nde gelen فَاغْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ ifadesine dayandırmış, buradan hareketle her müctehidin kıyas delilini kullanmasının farz-ı kifaye hükmünde olduğunu belirtmiştir.⁷⁹

İmam Süyûtî, nesih meselesi ile ilgili âyetlerin tefsirinde neshin varlığına dair yapılan tartışmalara yer vermiş, kabul edenlerle inkâr edenlerin görüşlerini zikrederek konuya açıklık getirmeye çalıştığı görülmüştür. Meselâ Bakara 142. âyetin, neshi inkâr edenlere cevap niteliğinde olduğunu ifade eden Süyûtî, söz konusu âyetin ayrıca sünnetin Kur'ân'la neshinin cevazına delil teşkil ettiğini, bunun da Beytü'l-Makdis'e yönelerek namaz kılmanın Kur'ân'la değil fiili sünnetle sabit olduğunu belirtmiştir.⁸⁰ Âyetlerin mensuh olup olmadığı ile ilgili tartışmaları ele alırken de hamile veya emziren annenin durumunu örnek göstererek âyetin muhkem veya mensuh kabul edilmesi durumuna bağlı olarak istinbât edilen fikhî hükümlere detaylı bir şekilde yer vermektedir.⁸¹

Müfessir Süyûtî, zann-ı gâlib ile icthad etme ve bununla amel etmenin cevazına dair delilleri, Bakara 182. âyetin tefsirinde ele almış ve söz konusu âyetin bu meseleye delil teşkil

⁷³ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*, 163.

⁷⁴ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*, 29.

⁷⁵ el-Bakara 2/30.

⁷⁶ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*, 27.

⁷⁷ el-Bakara 2/184.

⁷⁸ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*, 41, 50, 66.

⁷⁹ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*, 258.

⁸⁰ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*, 33.

⁸¹ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*, 39.

ettiğini ifade etmiştir.⁸² “(Ey müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzlerinizi o tarafa çevirin.” (وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ) âyetindeki⁸³ “şatr (شَطْرُ)” kelimesinin manasını detaylı bir şekilde verdikten sonra bu ifadenin, icihadın cevazına delil teşkil ettiğini zikretmiştir.⁸⁴

Umûm-husûs mevzusunu ele alan Süyûtî, konuyla ilgili pek çok âyet bağlamında meseleyi incelemiştir. Meselâ “talak” mevzusunun ele alındığı Bakara 228. âyetin baş kısmının ‘umûm; son kısmının ise husûs manayı içerdiğini, bunu da âyetin baş kısmının genel manadaki talak; son kısmının ise ric’î talak ile ilgili olduğunu açıklamıştır.⁸⁵ Süyûtî, bazen de umûm-husus meselesini, Kur’ân’ın anlaşılmasına yardımcı olan Kur’ân ilimlerinden biri olan sebab-i nüzûl bağlamında ele almıştır. Meselâ “Allah yolunda harcayın. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. Yaptığınızı güzel yapın; Allah güzel yapanları sever.” âyetinin⁸⁶ tefsirinde sebab-i nüzûl ile ilgili farklı görüşleri zikretmiş; Dimaşk muhasarası esnasında ‘Amr b. ‘Âs’ın bu âyeti, tek başına düşmana saldıran kişiye yönelik olarak hatırlattığı bilgisini paylaşmıştır.⁸⁷ Süyûtî, bu rivâyeti zikrederek İbn ‘Âs’ın söz konusu âyetten umûm manayı kastettiğini belirtmiştir.

Süyûtî’nin ele aldığı usûl ile ilgili meselelerden biri de mutlak-mukayyed meselesidir. “Allah size ancak ölüyü (leşi), kanı, domuz etini ve Allah’tan başkası adına kesileni haram kıldı.” (إِنَّمَا حَرَّمَ) (عَلَيْكُمْ الْمَيْتَةَ وَالدمَّ وَاللَّحْمَ الْجَنْزِيرِ) âyetinde⁸⁸ gelen *dem* kelimesinin mutlak manada kullanıldığını belirttikten sonra “...leş veya akıtılmış kan yahut domuz eti...” (أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ جَنْزِيرٍ) âyetindeki⁸⁹ *mesfûh* kelimesinin yukarıdaki âyette gelen *dem* kelimesini takyîd ettiğini zikretmiştir.⁹⁰

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşıldığı üzere Süyûtî, kıyas, nesih, umum-husus, mutlak-mukayyed, icihad gibi pek çok usûl ile ilgili meseleyi irdelemiştir.

2.3. Kelâmî Meseleler

İmam Süyûtî, *el-İklîl*’in başında bu tefsirinin istinbât edilebilecek bütün fikhî, usûlî ve itikadî meseleleri içerdiğini ifade etmiştir.⁹¹ Müfessir, bu çerçevede bir kısım âyetlerin tefsirinde kelâm ilminin konusunu teşkil eden bazı meseleleri istinbât etmiştir. Meselâ Süyûtî, “Eğer yerde ve gökte Allah’tan başka tanrılar bulunsaydı, yer ve gök, (ile bunların nizamı) kesinlikle bozulup gitmişti.”⁹² âyetini tefsir ederken bunun Allah’ın vahdâniyyetine delalet eden kat’î ve aklî delillerden biri olduğunu⁹³; “İlâhınız bir tek Allah’tır. O’ndan başka ilâh yoktur. O, rahmândır, rahîmdir.”⁹⁴ âyetinin ise vahdâniyyetin ispatına delil teşkil ettiğini⁹⁵ ifade etmiştir.

⁸² Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’t-tenzîl*, 38.

⁸³ el-Bakara 2/144.

⁸⁴ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’t-tenzîl*, 34.

⁸⁵ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’t-tenzîl*, 55.

⁸⁶ el-Bakara 2/195.

⁸⁷ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’t-tenzîl*, 44.

⁸⁸ el-Bakara 2/173.

⁸⁹ el-En’âm 6/145.

⁹⁰ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’t-tenzîl*, 36.

⁹¹ Süyûtî, *el-İtkân fi ‘Ullûmi’l-Kur’ân*, 608.

⁹² el-Enbiyâ 21/22.

⁹³ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’t-tenzîl*, 179.

⁹⁴ el-Bakara 2/163.

⁹⁵ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’t-tenzîl*, 35.

“Peygamberleri onlara: Bilin ki Allah, Tâlût’u size hükümdar olarak gönderdi, dedi.”⁹⁶ âyetinin tefsirinde Süyûtî, imamet meselesini irdelemiş; imamet, peygamber veya kralın ailesine veraset yoluyla geçen bir sistem olmadığını, malı olmasa da ilim ve ehliyet sahibi olan insanların hakkı olduğunu belirtmiştir.⁹⁷

“Sizden kim, dininden döner ve kâfir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da ahirette de boşa gider.” âyetini⁹⁸ tefsir eden Süyûtî, mürtedin hükmüne dair bilgiler verdikten sonra Hz. Peygamber’in (s.a.s.) vefatından sonra mürted olan bir sahâbînin, tekrar İslam’a dönüş yapması durumunda sahâbî ünvanını kullanmaya devam edeceği hükmünü istinbât etmiştir.⁹⁹

Tevhid meselesinin yoğun işlendiği İhlâs Sûresi’nin tefsirini yaparken her bir âyeti tefsir etmek yerine genel bir değerlendirmede bulunmuştur. Süyûtî, İhlas Sûresi’nin Yahudi, Hristiyan, Mecûsî, Müşrik, Mücessime, Müşebbihe, Hulûliyye, İttihâdiyye¹⁰⁰ ve bâtil dinlerin tamamına cevap niteliği taşıdığını belirtmiştir.¹⁰¹

Süyûtî, İsrâ Sûresi’nin başında İsrâ hadisesine dair tartışmalara girmeden bu konudaki görüşünü açıklamış ve söz konusu hadisenin sadece ruhen gerçekleşmediğini beden ve yakaza halinde gerçekleştiğini açıkça zikretmiştir.¹⁰²

Süyûtî’nin kelâmî meselelere dair verdiği bilgilerde genellikle ilgili âyetin hangi kelâmî mezhebe cevap niteliği taşıdığını zikretmiş, akabinde söz konusu mezhebin ilgili görüşünü detaylı bir şekilde açıklamıştır. Meselâ “Henüz iman kalplerinize yerleşmedi.”¹⁰³ âyetinin Kerrâmiye; “Eğer doğru kimselerseniz bilirsiniz ki, sizi imana erdirdiği için asıl Allah size lütufta bulunmuştur.”¹⁰⁴ âyetinin ise Mu’tezile ve Kaderiyye mezheplerine cevap niteliği taşıdığını belirtmiş ve söz konusu mezheplerin ilgili görüşünü de zikrederek okuyucusunu bilgilendirmiştir.¹⁰⁵

Kısaca ifade etmek gerekirse müfessir Süyûtî, yaşadığı dönemde öne çıkan kelâmî mevzuları açıklamış, ehl-i sünnete muarız gördüğü mezheplere cevap vermiş, tefsirini yaptığı âyetin hangi mezhep veya görüşe delil teşkil ettiğini zikretmiştir.

2.4. Tasavvufî Meseleler

İmam Süyûtî’nin *el-İklîl* adlı tefsirinde ilgili âyetlerden istinbât ettiği ilimlerden biri de tasavvuf ilmidir. *el-İklîl* tefsirine bakıldığında bir çok âyetin tefsirinde tasavvuf ehlinin ilgili âyete verdikleri manayı zikrettiği anlaşılmaktadır.

Yaptığımız araştırmada Süyûtî’nin, tasavvufa dair “müşâhede babı”, “firâr babı”, “fenâ babı” ve “huşû babı” gibi kavramlar ekseninde âyetleri tefsir ettiği anlaşılmıştır. Meselâ

⁹⁶ el-Bakara 2/247.

⁹⁷ Süyûtî, *el-İklîl fî istinbâti’t-tenzîl*, 60.

⁹⁸ el-Bakara 2/217.

⁹⁹ Süyûtî, *el-İklîl fî istinbâti’t-tenzîl*, 50.

¹⁰⁰ “Hulûliyye” ve “İttihâdiyye” mezhepleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Kürşat Demirci. “Hulûl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/340-341.

¹⁰¹ Süyûtî, *el-İklîl fî istinbâti’t-tenzîl*, 302.

¹⁰² Süyûtî, *el-İklîl fî istinbâti’t-tenzîl*, 166.

¹⁰³ el-Hucurât 49/14.

¹⁰⁴ el-Hucurât 49/17.

¹⁰⁵ Süyûtî, *el-İklîl fî istinbâti’t-tenzîl*, 243, 158.

“Şüphesiz ki bunda akli olan veya hazır bulunup kulak veren kimseler için bir öğüt vardır.”¹⁰⁶ âyetinin tefsirinde “hazır bulunup kulak veren kimseler” ifadesinin, tasavvuf erbabı tarafından “müshâhede babı1 olarak görüldüğünü, bu halin mükâşefe üstü bir hal niteliği taşıdığını ifade ettiklerini açıklamıştır.¹⁰⁷ “O halde Allah’a koşun.”¹⁰⁸ âyetini tefsir ederken de sûfilerin bu âyeti “firâr babı” çerçevesinde ele aldıklarını belirtmiş; bunu da cehaletten ilme, gevşeklikten ciddiyete ve aktifliğe geçiş şeklinde ele almıştır.¹⁰⁹ Benzer şekilde “Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak.”¹¹⁰ âyetini tefsir ederken sûfilerin bu âyeti “fenâ babı” bağlamında ele aldıklarını, bu âyeti de hak dışında her şeyin helak olacağı şeklinde açıkladıklarını zikretmiştir.¹¹¹ Yine “İman edenlerin Allah’ı anma ve O’ndan inen Kur’ân sebebiyle kalplerinin ürpermesi zamanı daha gelmedi mi?”¹¹² âyetinin tasavvuf ehli tarafından “huşû babı” bağlamında ele alındığını belirtmiştir.

İmam Süyûtî, gulât-ı sûfiyyenin “Ey Rabbimiz! Ben, neslimden bir kısmını senin Beyt-i Harem’inin yanında, ziraat yapılmayan bir vâdiye yerleştirdim.”¹¹³ âyetinin tefsirinden istinbât ettiği hükme eleştiri babından, İbn ‘Arabî’den (ö. 638/1240) naklettiği bir görüşe yer vermiştir. İbn Arabî, gulât-i sûfiyyenin, tevekkül etmek suretiyle bir insanın kendi evladını ve ailesini uçsuz bucaksız bir yere bırakmayı caiz gördüğünü, ancak bunun memnu olduğunu zira âyetteki emrin Allah tarafından sadece Hz. İbrahim’e (a.s.) verildiğini zikretmiştir.¹¹⁴

Kısaca İmam Süyûtî’nin, *el-İklîl* adlı tefsirinde mukaddimesinde ifade ettiği üzere fikhî meselelerin yanında tasavvufî meselelere yer verdiği ve tasavvuf erbabının kullandığı kavramları zikrederek tasavvuf ilmine vakıf olduğu anlaşılmıştır.

2.5. Bilimsel Meseleler

Bilimsel tefsir, günümüzde ortaya çıkmış olan ve “ilmî tefsir” olarak da ifade edilen bir ekoldür. Bilimsel/ilmî tefsir, manalarını izah edecek ve meramını açıklayacak teorik ve pratik yönleriyle yeni kozmetik ilimlerin kullanıldığı tefsir manasına gelir. İlmî tefsir, ilk defa Gazzâlî (ö. 505/1111) tarafından nakledilmiş daha sonra Süyûtî gibi alimler tarafından ele alınmıştır.¹¹⁵ Teorik düzeyde bilimsel tefsiri savunanlardan biri olan İmam Süyûtî, Kur’ân’ın bütün ilimleri içerdiğini ispatlamaya; âyet ve hadislerden deliller getirmeye çalışmıştır.¹¹⁶ Günümüzde “bilimsel tefsir ekolü” olarak da ifade edilen bu ekol, âlimler tarafından teorik açıdan savunulmuşsa da ortaya konulan eserlerin yeterli seviyede olmadığı görülmüştür.¹¹⁷

¹⁰⁶ Kâf 49/37.

¹⁰⁷ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’t-tenzîl*, 244.

¹⁰⁸ ez-Zâriyât 51/50.

¹⁰⁹ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’t-tenzîl*, 247.

¹¹⁰ er-Rahmân 55/26.

¹¹¹ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’t-tenzîl*, 253.

¹¹² el-Hadîd 57/16.

¹¹³ İbrâhîm 14/37.

¹¹⁴ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti’t-tenzîl*, 159.

¹¹⁵ Yûsuf Karadâvî, *Kur’ân’ı Anlamada Yöntem*, Çev: Mehmet Nurullah Aktaş, (İstanbul: Nida Yayıncılık 2015), 435, 437.

¹¹⁶ İbrahim Halil Karşlı, *Kur’ân’ın Bilimsel Tefsiri Üzerine Bazı Mülâhazalar*, *Kur’ân*, (Diyaret İlmî Dergi Özel Sayı) (Ankara: 2012), 441.

¹¹⁷ Abdulcelil Bilgin, *Kur’ân’ı Anlamak* (Ankara: Araştırma Yayınları 2018), 272.

Kur'ân âyetleri çerçevesinde din-bilim ilişkisi mevzusuna dair pek çok ilmi çalışma kaleme alınmış olup¹¹⁸ konu tartışılmaya devam etmektedir. Yapılan tartışmalara girmeden İmam Süyûtî'nin, tefsirinde yaptığı bilimsel istinbâtlara dair örnekleri zikretmekle yetinmek istiyoruz.

Süyûtî, *el-İklîl*'in mukaddimesinde Kur'ân'ın kaynaklığı üzerinde durmuş ve önceki müfessirlerin görüşlerini serdettikten sonra Endülüs müfessirlerinden Ebü'l-Fadl el-Mürsî'nin (ö. 655/1257) hangi âyetin hangi ilme kaynaklık ettiğine dair görüşlerini özet bir şekilde vermiş ve ardından "Derim ki: Allah'ın Kitabı, her şeyi kapsamaktadır." şeklindeki ifadeyle başlayan geniş bir değerlendirme yapmıştır.¹¹⁹

Müfessir Süyûtî, "*Yeryüzünü de döşedik.*"¹²⁰ âyetinin tefsirinde Kirmânî'nin (ö. 543/1149) yeryüzünün küre şeklinde değil düz olduğuna delil teşkil ettiği şeklindeki görüşüne yer vermekle iktifa etmiştir.¹²¹ İmam Süyûtî, "*Göğü kendi ellerimizle biz kurduk ve biz (onu) elbette genişletiyoruz.*"¹²² âyetinin tefsirinde ise Muhyiddîn el-Kâfiyecî'den (ö. 879/1474) aktardığı bir rivâyeti zikrederek bu âyetin semanın düz değil küre şeklinde olduğunu belirttiğini ifade etmiş, ardından el-Kâfiyecî'ye bu görüşünü destekleyecek ve beyan edecek bir delilin olup olmadığını sorduğunu, cevap olarak da bu âyetin son cümlesi olan "*Biz (onu) elbette genişletiyoruz.*" ifadesinin buna delil teşkil ettiğini¹²³ belirtmiştir.

Kur'ân'ın pek çok ilmi ihtiva ettiği görüşünde olan Süyûtî'nin bazı âyetlerin tıp, hendese ve cebir gibi ilimler için kaynak niteliğinde olduğunu örneklerle açıklamışsa da bunların konuyu bütünüyle ortaya koyacak yeterlilikte ve nitelikte olmadığı anlaşılmıştır.¹²⁴ Meselâ Nahl Sûresi'nde bal arısıyla balın ele alındığı âyetteki "*Onda insanlar için şifa vardır.*" ifadesinin tıp ilminin temelini teşkil ettiğini zikretmiştir.¹²⁵ Benzer şekilde "*Andolsun, biz gökte birtakım burçlar yarattık ve seyr edenler için onu süsledik.*"¹²⁶ âyetinin tefsirinde bu âyetin vakit ilimlerine;¹²⁷ "*Biz, geceyi ve gündüzü birer âyet (delil) olarak yarattık.*"¹²⁸ âyetinin ise hem vakit hem de heyet ve tarih ilimlerine kaynaklık ettiğini zikretmiştir.¹²⁹

Süyûtî, "*Gökten uygun bir ölçüde yağmur indirip onu arzda durdurduk.*"¹³⁰ âyetinin tefsirinde suyun kaynağının tamamının yeryüzünden değil semadan geldiğini söyleyenlerin bu

¹¹⁸ Meselâ konu ilgili şu çalışmalara bakılabilir: Hayati Aydın, "Bilimsel Tefsirle İlgili Bazı Analizler", *BÜİFD*, 12 (2018/2), 31-44; Veysel Güllüce, "Destekleyenler ve Karşı Olanlar Açısından Bilimsel Tefsir", *Kur'ân ve Pozitif Bilim*, (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2019), 111-155; Karakuş, Abdulkadir, "Kur'ân Perspektifinden Din-Bilim İlişkisi", *Akif* 52/2 (2022), 57-72; Karakuş, Abdulkadir, "Bilimsel Bilginin Sürekliliği Bağlamında Kevnî Âyetlerin Tefsiri Problemi", (*TADER*) *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 7/1 (Nisan 2023), 124-141; Ahmet Akbaş, "Kur'ân'ın Bilimsel Veriler Işığında Yorulanmasına Yönelik Eleştirilerin Kritiği" *Kur'ân ve Pozitif Bilim* (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020), 249-309.

¹¹⁹ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*, 11-20.

¹²⁰ Kâf 50/7.

¹²¹ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*, 244.

¹²² ez-Zâriyât 51/47.

¹²³ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*, 247.

¹²⁴ Bilgin, *Kur'ân'ı anlamak*, 272.

¹²⁵ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*, 163.

¹²⁶ el-Hicr 15/16.

¹²⁷ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*, 160.

¹²⁸ el-İsrâ 16/12.

¹²⁹ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*, 166.

¹³⁰ el-Mü'minûn 23/18.

âyeti delil getirdiklerini zikretmekle iktifa etmiş ve herhangi bir değerlendirme ve yorum yapmamıştır.¹³¹

İmâm Süyûtî, yukarıdaki örneklerden de anlaşıldığı üzere bilimsel tefsirle ilişkili gördüğü âyetleri tefsir ederken ilgili âyetin hangi ilme kaynaklık ettiğini açıklamış ve dönemin bilimsel verileri çerçevesinde istinbâta bulunduğu meseleleri zikretmiştir.

Sonuç

Fikhî tefsir ekolü içerisinde başvuru kaynakları arasında yer alan Süyûtî'nin *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl* adlı eseri, sadece fikhî meselelerin değil pek çok mevzuya kaynaklık eden âyetlerden hükümlerin istinbât edildiği bir eserdir. Bu yönüyle bu tefsir; tefsir-fıkıh, tefsir-usul, tefsir-kelâm, tefsir-tasavvuf gibi farklı disiplinler arasında ilişki kurduğu anlaşılmıştır.

Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl* adlı tefsirinde âyetlerden istinbâta bulunurken kısa ve öz bilgiler vermekle iktifa etmiştir. Bu çalışmada Süyûtî'nin tefsirinde istinbât ettiği meseleler; fikhî meseleler, usûl ile ilgili meseleler, kelâmî meseleler, tasavvufî ve bilimsel meseleler şeklinde örneklerle ele alınmaya çalışılmıştır. İstinbât ettiği bu meselelerin, Süyûtî'nin tefsirinde zikrettiği tefsiri yazma gerekçeleriyle uyumlu olduğu görülmüştür.

Fikhî bir kavram olarak kullanılan istinbât kelimesinin *el-İklîl* tefsirinde anlam genişlemesine uğradığı ve sadece fikhî meselelerle iktifa edilmediği diğer meseleleri kapsayacak şekilde ele alındığı anlaşılmıştır.

Tefsir ve Kur'ân ilimleri alanında yazdığı eserlerle meşhur olan İmam Süyûtî'nin, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl* adlı tefsirinin önemli bir boşluğu doldurduğu anlaşılmıştır. Bu tefsirin, istisnai birkaç mevzu dışında meseleleri detaylı bir şekilde ele almaktan kaçındığını, kısa ve öz bilgiler vermekle iktifa ettiğini ifade etmek mümkündür. Süyûtî'nin, bu eserinde mensubu bulunduğu Şâfiî mezhebinin yanı sıra diğer mezhep ve görüşlerden yararlanmış olması, ilmi birikimini ve meselelere olan vukufiyetini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Bu çalışma ile İmam Süyûtî'nin kaleme aldığı *el-İklîl* tefsirinin, okuyucusuna Kur'ân âyetlerinden fıkıh, usûl ve kelâm gibi farklı alanlarda meseleleri istinbât edebilme melekesini kazandıracağı kanaati hâsıl olmuştur. Hem fıkıh hem usûl hem de kelâm gibi farklı ilimleri cem eden nitelikte bir çalışma olması hasebiyle *el-İklîl* tefsirinin lisansüstü derslerde yararlanılabilecek bir çalışma olduğunu ifade etmek mümkündür. Benzer şekilde şark medrese usulündeki müfredatta önemli bir yeri bulunan ve İmam Süyûtî'ye nispetle "Süyûtî" ismiyle meşhur olan *el-Behcetü'l-Mardıyye* adlı nahiv kitabına ek olarak Süyûtî'nin kaleme aldığı *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'ân* adlı eseri ile *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl* tefsirinden yararlanmaları ufuk açıcı olacaktır.

Âyetlerin tamamını tefsir etmek yerine ihtiyaç duyduğu veya metoduna uygun bulduğu kısımları tefsir etmesi yönüyle bu tefsir, okuyucusuna Kur'ân'ın tamamını okuma ve tefsirini yapma olanağını vermese de özgün bir çalışma ve takip edilen metot açısından nev-i şahsına münhasır bir tefsir olduğunu ifade etmek mümkündür.

¹³¹ Süyûtî, *el-İklîl fi istinbâti't-tenzîl*, 186.

Kaynakça

- Acar, Abdullah. "Bir İctihat Kaynağı Olarak Kur'ân Kıssaları". *İslam Hukuku Dergisi*, 9 (2007), 97-152.
- Akbaş, Ahmet. Kur'ân'ın Bilimsel Veriler Işığında Yorumlanmasına Yönelik Eleştirilerin Kritiği, *Kur'ân ve Pozitif Bilim*, İstanbul: Kuramer Yayınları, 2020.
- Aktaş, Mehmet Nurullah. *Molla Muhammed Zivingî ve Tefsirciliği*. Ankara: Kitabe Yayınları, 2021.
- Aslan, Bedri. *İslam Hukukunun Esnekliği*. Ankara: Fecr Yayınları, 2019.
- Aydın, Hayati. "Bilimsel Tefsirle İlgili Bazı Analizler", *BÜİFD*. 12, 2018/2.
- Bilgin, Abdulcelil. *Kur'ân'ı Anlamak*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2018.
- Cürcânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf. *et-Ta'rifât*. Beyrût: Dâr es-Surûr, trs.
- Çalışkan, Necmettin. *Kur'ân'ın İki Fikhî Okunuşu Tahâvî'nin Ahkâmü'l-Kur'ân ve Şerhu Meâni'l-Âsâr'ı Karşılaştırmalı Örneği*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2018.
- Çayırpınar, Şeyma. *İmam Süyûtî'nin el- İklîl fi İstinbâti't-Tenzîl eserinin Ahkâmü'l Kur'ân açısından değerlendirilmesi*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Çiçek, Mehmet Halil. *Kavram Atlası Tefsir I*, Ed. Bülent Akot. Ankara: Gazi Kitapevi, 2020.
- Demirci, Muhsin. *Kur'ân Tefsirinde Farklı Yorumlar*. İstanbul: İfav Yayınları, 2017.
- Demirci, Kürşat. "Hulûl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Döner, Naim. "Mu'tereku'l-Akrân" Adlı Eseri Bağlamında Süyûtî'nin Kur'ân İ'câzı Anlayışı". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (5, 2015), 115-145.
- Ferâhîdî, Ebû Abdîrrahman el-Halil b. Ahmed". Nbt", *Kitâbü'l-ayn*. thk. Mehdî el-Mahzûmî-İbrâhîm es-Sâmîrâî, 8 cilt. b.y.: Dâru ve Mektebetü Hilâl, ts.
- Gül, Ahmet. "Sahabe Tefsirinde Fikhi Yönelim". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 10/23, 2019.
- Güllüce, Veysel. "Destekleyenler ve Karşı Olanlar Açısından Bilimsel Tefsir". *Kur'ân ve Pozitif Bilim*, İstanbul: Kuramer Yayınları, 2019.
- Güngör, Mevlüt. *Kur'ân Tefsirinde İlk Tefsir Hareketi ve İlk Fikhî Tefsir*. İstanbul: Kur'ân Kitaplığı, 1996.
- Hocaoğlu, Mustafa. *Ahkâm Tefsirlerinin Usûl Açısından Mukayesesi: Cessâs, Herrâsî ve İbn Arabî Örnekleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir: Basılmamış Doktora Tezi, 2010.
- Karadâvî, Yûsuf. *Kur'ân'ı Anlamada Yöntem*. Çev: Mehmet Nurullah Aktaş. İstanbul: Nida Yayıncılık, 2015.
- Karakuş, Abdulkadir. "Kur'ân Perspektifinden Din-Bilim İlişkisi". *Akif* 52/2 (2022).
- Karakuş, Abdulkadir. "Bilimsel Bilginin Sürekliliği Bağlamında Kevnî Âyetlerin Tefsiri Problemi". *(TADER) Tefsir Araştırmaları Dergisi* 7/1 (Nisan 2023).

- Karşı, İbrahim Halil. Kur'ân'ın Bilimsel Tefsiri Üzerine Bazı Mülâhazalar. *Kur'ân, (Diyanet İlmî Dergi Özel Sayı)*, Ankara: DİB Yayınları, 2012.
- Kırca, Celal. *Kur'ân'a Yönelişler*. İstanbul: Marifet Yayınları, 2009.
- Kurtuluş, Muhammet. *Ahkâm Âyeti Kavramsallaştırması ve Ahkâmü'l-Kur'ân Literatürünün Fıkîhî Değeri*, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1427/2006.
- Iqbal, Abdulqudus. *Kur'ân-ı Kerim'de Ukûbât Âyetleri (Cassâs-Herrâs-İbnü'l-Arabî)*, Kayseri Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Mertoğlu, Mehmet Sait. "Süyûtî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Türcan, Selim, Gezer, Süleyman. "Fıkîhî Tefsir Geleneği", *Tefsire Akademik Yaklaşımlar*. Ed: Mehmet Akif Koç, İsmail Albayrak, Ankara: Otto yayınları, 2013.
- Soyarslan, Zeyneb. *Tahâvî (ö. 321/933) ve Cassâs (ö. 371/981) Örneğinde İki Hanefî Ahkâm Tefsirinin Mukayesesi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *el-İklîl fî istinbâti't-tenzîl*. Thk. Seyfuddîn Abdulkâdir el-Kâtib. Beyrût: Dâr el-Kütübî'l-İlmiyye, 1436/2015.
- Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân. *ed-Dürrü'l-mensûr*. Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî. Kâhire: Müessesetü'l-kütübî's-sekâfiyye, 1424/2003.
- Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân. *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrût: Dâr İbn Hazm, 1469/2008.
- Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân, *Lübâbu'n-nukûl*. Beyrût: Müessesetü'l-kütübî's-sekâfiyye, 1422/2002.
- Tayyâr Mûsâ b. Süleyman. *Tefsir Usûlü*. İstanbul: Karınca&Polen Yayınları, 2015.
- Yelatan, Ahmet. Süyûtî'nin Kur'ân Kıssalarına Yaklaşımı ve Kıssalardan Hüküm İstinbâtı (el-İklîl Fî İstinbâti't-Tenzîl Örneği). *Turkish Academic Research Review*, 7 (3, 2022).
- Zehebî, Muhammed Huseyn. *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*. Kahire: Mektebetü'l-Vehbe, 1414/1993.
- <http://libback.uqu.edu.sa/hipres/ABSA/absa15707.pdf> (Erişim Tarihi: 14.06.2019).